

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och it
Kandidatuppsats 15 hp | Retorik | Vårterminen 2011
(Retorikkonsultprogrammet)

Henry V – en ärans man

– En dramatistisk analys av Sankt Crispiani dagtalet i Shakespeares Henry V.

Av: Anton Dilber
Handledare: Gunilla Persson

Abstract

The purpose of this essay is to understand the rhetoric presented by Henry V in Shakespeare's St. Crispin's day speech. More specifically, it examines the speech from a "dramatistic" point of view, i.e. the way Henry V is labeling *agent*, *scene*, *act*, *agency* and *purpose* in the narrative that his rhetoric constitutes. These labels are in themselves strategic spots, allowing the rhetorician to stage a reality that seeks to promote certain ways of thinking, feeling and acting that are beneficial to him. By examining these labels closely, we gain knowledge of their workings and – perhaps more importantly – their interchangeability.

The analysis is based on Kenneth Burke's dramatistic pentad and his ideas on how dialectical transformation can deepen our understanding of certain representations of reality. The methodology used is mostly that of Kenneth Burke when dealing with the elements of the pentad and its transformations, found in his work *A grammar of motives*. But it is also inspired by Hahn & Morlando's (1979) Burkean analysis of Abraham Lincoln's second inaugural address.

The main conclusion is that Henry V overcomes his rhetorical obstacles (his men's lack of motivation and questioning of the war) by reducing his narrative to the *purpose*. This purpose (and key term) is "honor", treated by Henry V as a term primarily rooted in the *act*, which is beneficial to his cause, since it allows men of all ranks to view themselves capable of gaining honor by performing the act of fighting. Furthermore, his focus on honor (and its dreaded counterpart – mediocrity and unmanliness) has the added side effect of drawing attention from some of his men's critique of the war.

Keywords: Shakespeare, Henry V, Kenneth Burke, rhetoric, dramatism, pentad.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Bakgrund	4
2. Syfte	4
3. Teoretisk utgångspunkt	5
4. Frågeställningar	7
5. Tidigare forskning	8
6. Teori	9
6.1 Burkes dramatistiska pentad	10
6.2 Reduktioner och transformationer	12
6.3 Förhållanden mellan pentadens aspekter	14
7. Metod	15
8. Material	16
9. Analys	17
9.1 Scen	17
9.2 Agent	18
9.3 Syfte	18
9.4 Akt	19
9.5 Medel – Henry V:s retorik	19
9.5.1 Agent	19
9.5.2 Scen	21
9.5.3 Akt	22
9.5.4 Medel	23
9.5.5 Syfte	23
9.5.6 En andra pentad	25
9.5.7 Akt-agent	26
9.5.8 Scen-syfte	27
9.5.9 Akt-syfte	27
9.6.10 Resultat	28
10. Diskussion	32
11. Källförteckning	34
11.1 Elektroniska källor	35
Bilaga 1 – svensk text	36
Bilaga 2 – engelsk text	38

1. Bakgrund

Innan jag påbörjade min retorikkonsultutbildning ägnade jag tre år av mitt liv åt teater och skådespeleri. Det var en period där jag kom i kontakt med många av de stora dramatikererna: Molière, Ibsen, Tjechov, och sist men inte minst – Shakespeare. Den första rollen jag någonsin gjorde var den som hertig Orsino i Trettondagsafton, och redan då slogs jag av Shakespeares talang när det kommer till konsten att berätta en bra historia. En upptäckt jag knappast är ensam om. Så här 400 år efter Shakespeares tid spelas hans pjäser fortfarande febrilt på de internationella teaterscenerna, och vi diskuterar och analyserar dem minst lika ofta, tillsammans med de teman de behandlar: kärlek, maktlystnad, svartsjuka, med mera. Teman som hör det mänskliga livet till, och som därför aldrig blir omoderna. Dessa analyser kan genomföras utifrån många relevanta ansatser: filosofiska, psykologiska, språkliga, med mera. Denna uppsats gör det utifrån retorikens perspektiv, och den gör det på en plats där retoriken är som allra tydligast: en scen där en karaktär håller ett tal i offentlig bemärkelse. Man skulle kunna fråga sig varför en sådan studie är intressant för det retoriska fältet, när både retoriken och den kontext den framförs i är uppdikad.¹ Kan man verkligen lära sig något av en fiktiv retorisk situation? Mitt svar på den frågan är att jag på intet sätt försöker visa att Henry V:s retoriska strategier kan appliceras på verkligheten (det är upp till den enskilde läsaren att göra den bedömningen) utan snarare att det finns en strategisk potential i hur vi väljer att benämna saker. Om vi i ett tal exempelvis skulle kalla Robin Hood för ”tjuv” och i en annan ”folkhjälte” uppträder olikartade retoriska effekter, oavsett om Robin Hood är en fiktiv eller en icke-fiktiv berättelse. Tyngdpunkten i denna uppsats ligger på att undersöka sådana retoriska effekter.

2. Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att förstå varför Henry V:s retorik ser ut som den gör, för när vi läser hans tal är det inte uppenbart varför han väljer att säga det han säger. Kanske rycks vi med av hans pathostyngda repliker om ära, men vad ligger egentligen dolt i själva texten? Vilken sorts verklighetsuppfattning är det han iscensätter? För att besvara dessa frågor behöver vi dels tränga in i själva talet, dels ställa det i relation till den kontext i vilket det framförs. Jag har valt Kenneth Burkes (1897-1993) pentad för detta ändamål, då den på ett

---

¹ Slaget vid Agincourt har givetvis inträffat på riktigt, men i pjäsform betraktar jag det som en uppdikad kontext.

smidigt sätt tillåter oss att göra både och. På den ytligaste nivån tillåter den oss att fastställa en kontext, och på en djupare nivå kan den visa oss textens (eller talets) retoriska verkningar.²

3. Teoretisk utgångspunkt

Om vi ska inordna Burkes pentad i någon sorts övergripande forskartradition, skulle vi kunna hävda att den är närbesläktad med det som kallas för kritisk textanalys. I Lennart Hellspongs och Per Ledins bok *Vägar genom texten* (1997) beskrivs den kritiska textanalysen på följande sätt:

Den som sysslar med kritik av texter kan inta åtminstone två olika hållningar. Den ena går ut på att avslöja, på att blottlägga brister och dra fram dolda förutsättningar i ljuset. ... Den andra hållningen går ut på en värderande granskning av texten. Den syftar inte nödvändigtvis på att avslöja manipulation. Den söker en förståelse av hur texten å ena sidan formas av sina sociala förutsättningar och å andra sidan bidrar till att omforma de sociala förhållanden som den har sin grund i. (Hellspong & Ledin 1997:257)

Ovanstående citat är viktigt att nämna eftersom jag vill göra det klart att jag utgår från båda hållningar i denna analys. Jag vill både dra fram dolda förutsättningar i ljuset *och* söka förståelse i hur texten bidrar till att omforma de sociala förhållanden som den har sin grund i. Det sistnämnda representerar enligt min mening det verkligt retoriska i en text (vi undersöker hur Henry V med språket försöker påverka sin omgivning), men det representerar också det förhållningssätt jag intar till språket i den här uppsatsen. Jag kommer nämligen att utgå från det som Hellspong & Ledin kallar för en ”konstruktivistisk språksyn”, och som innebär att vi inte enbart betraktar språket som avbildande, utan också som konstruerande:

Texter bidrar till att etablera, vidmakthålla och förändra de sociala förhållanden som de har sitt upphov i. Vi skulle kunna säga att en text ytterst är en förhandling om hur samhället ser ut. (Hellspong & Ledin 1997:259)

Det är i denna ”förhandling” vi kan placera det ”iscensättande” som Burkes pentad representerar. Genom att namnge akt, scen, agent, medel och syfte på ett visst sätt förhandlar vi fram (eller iscensätter) ”hur samhället ser ut”. Och det är där retoriken kommer in i bilden. Om vi erkänner att det finns en strategisk potential i att välja hur vi benämner saker, kan vi välja specifika benämningar som främjar vårt syfte. Det är en uppfattning som även Burke ger uttryck för:

For Burke, language is an act and an act is motivated. An analysis of a speaker's language, then, should ”get at” the individual's impressions of reality, as “Much that we take as observations of reality may be but the spinning out of possibilities implicit in our

---

² Detta förklaras mer ingående i kapitel 5, där Burkes pentad beskrivs i sin helhet.

particular choice of terms.” But those choices, we should remember, are made within particular circumstances. (Hahn & Morlando 1979:376)

Vår utgångspunkt är med andra ord att språkbruket alltid har bakomliggande motiv, och att det endast utgör en selektion bland andra möjliga selektioner. Det innebär i förlängningen att språket inte avbildar någon sorts objektiv verklighet, utan snarare en *subjektiv verklighetsuppfattning*.

Här är det på sin plats att nämna några ord om det som Hellspong & Ledin nämner om den andra hållningen inom kritisk textanalys: att det handlar om att göra en ”värderande granskning av texten” (Hellspong & Ledin 1997:257). Det är viktigt att betona att detta värderande är underkastat mina subjektiva tolkningar. Ibland kommer jag att tala om de potentiella återverkningar Henry V:s retorik kan ha på åhörarna (det vill säga hans armé), men det rör sig fortfarande om tolkningar, och det är *jag* som gör dessa tolkningar. Dessutom är det viktigt att nämna att jag har gått in i det här arbetet med vissa förutfattade meningar om pjäsen, eftersom jag har varit i kontakt med den tidigare som skådespelare. I ett sådant arbete söker man bland annat efter de aktioner som äger rum i pjäsen (ex. ”vad gör Henry V i scen x?”), och det är möjligt att mina tolkningar färgas av de resultat jag kommit fram till tidigare. Hans-Georg Gadamer har berört detta i sina texter om hermeneutik, där han menar att all tolkning utgår från en ”förförståelse”, eller fördomar om man så vill, om det verk man föresätter sig att analysera (Nordin 2003:504). Givetvis modifieras denna förförståelse under analysens gång, men jag anser det ändå värt att nämna att jag har gått in i arbetet utifrån vissa ”skådespelarförutsättningar”.

Slutligen vill jag beröra min användning av begreppet ”kontext” i denna uppsats. När jag säger att en talare håller tal i en viss kontext, avser jag *det större händelseförlopp som talet framförs i*.³ Ett annat ord för detta skulle kunna vara ”retorisk situation”. Precis som Hahn & Morlando (1979) kommer jag att använda mig av Burkes pentad för att fastställa denna kontext eller retoriska situation. Anledningen att jag inte använder exempelvis Bitzers modell – kartläggning av *påträngande problem, publiken och retoriska hinder* (Bitzer 1999:217-225) – är att jag anser att pentaden lämpar sig bättre för min teoretiska utgångspunkt: att språket är ett uttryck för subjektiva verklighetsuppfattningar. I mitt tycke illustrerar pentaden och Burkes förhållningssätt detta tydligare än Bitzers modell. Vatz har exempelvis kritiserat Bitzer för att förbise returns medskapande av den retoriska situationen (Vatz 1999:226-231), medan Burke gör det klart att pentaden endast består av ”a particular choice of terms” (Hahn

---

³ Denna kontext ska inte förväxlas med pentadbegreppet ”scen”, som endast avser den plats, den tid, de eventuella åhörare etc. som är en del av ett större händelseförlopp.

& Morlando 1979:376). Vatz citerar till och med Burke i *The myth of the rhetorical situation* (1999) för att understödja sitt argument att en tolkning ofta säger mindre om verkligheten och mer om den som tolkar (Vatz 1999:226). Denna uppsats utgår från samma förhållningssätt, och det innebär att min kartläggning av kontexten ska betraktas som ett uttryck för en subjektiv verklighetsuppfattning – precis som Henry V:s tal.

4. Frågeställningar

För att uppnå det syfte som nämndes i föregående kapitel – att förstå varför Henry V:s retorik ser ut som den gör – kommer jag att utgå från följande två frågeställningar:

1. I vilken kontext framför Henry V sitt tal?

2. Vilken verklighetsuppfattning presenterar han i talet?

I föregående kapitel har jag definierat begreppet ”kontext” som *det större händelseförlopp som Henry V verkar i*, men det är ändå värt att nämna ytterligare några ord om begreppet. På följande sidor kommer vi att tala om kontexter som både är fiktiva och icke-fiktiva, och det finns därmed en risk för att viss förvirring uppstår. Henry V agerar exempelvis i den fiktiva kontext som finns i själva pjäsen. Men samtidigt existerar *pjäsen Henry V* i en större kontext som är icke-fiktiv – det vill säga verkligheten. För att undvika eventuella missförstånd kring detta vill jag göra det klart att jag aldrig kommer att tala om den icke-fiktiva kontexten när det gäller fiktiva verk. Det vill säga: om jag talar om en pjäs, innebär min användning av begreppet kontext endast den retoriska situation som existerar *i själva pjäsen*. Henry V:s kontext är alltså den retoriska situation som äger rum i pjäsen. I det kommande kapitlet, där jag i korthet berör Brutus tal till plebejerna i Julius Caesar, gäller samma sak: kontexten är den retoriska situation som existerar i själva pjäsen.

I de kommande två kapitlen kommer jag dock även att tala om några icke-fiktiva kontexter, bland annat en retorisk situation där Abraham Lincoln framför ett tal. I sådana fall bör risken för missförstånd vara mindre: ett verkligt tal framförs i en verklig kontext.

Med ”verklighetsuppfattning” avser jag den bild av verkligheten som retorn framför i sitt tal (oavsett om kontexten är fiktiv eller icke-fiktiv). Denna verklighetsuppfattning når vi genom att tränga in i texten och granska den utifrån Burkes pentad. Vi tittar på vem som är

agent i Henry V:s tal, vad som utgör scen, vad det är för akt han talar om – och så vidare, och undersöker sedan vad vi kan resonera oss till utifrån detta. Det övergripande syftet med den här uppsatsen, förståelsen av hans retorik, uppnås genom att resultaten av dessa resonemang ställs i relation till kontexten.

5. Tidigare forskning

I det här avsnittet kommer vi att göra en snabb översikt av två studier som har mycket gemensamt med det förhållningssätt och den metodik som jag själv har valt att utgå ifrån. Den första är Kurt Johannessons analys av Shakespeares Julius Caesar, som återfinns i hans *Retorik, eller konsten att övertyga* (2008). Johannesson genomför där en bred retorisk analys som berör samtliga topiker vad gäller konstruktionen av ett tal, från inventio till actio. Men det finns ett stycke som är speciellt angeläget för detta arbete eftersom det i viss grad berör det som har nämnts i tidigare kapitel om iscensättning och att överföra verklighetsuppfattningar. Johannesson resonerar kring på vilket sätt Brutus väcker känslor hos de ”skomakare, skökor, soldater, tiggare och andra enkla människor” som står församlade på torget efter mordet på Caesar:

”Ni är väl alla romare som jag, och stolta över det?” De känner sig plötsligt smickrade över att spela denna roll och träda in i en sorts gemenskap med denne förnåmde patricier. ... Här lyfts dessa människor på samhällets botten upp på en scen som de aldrig förr fått beträda, de fosterländska hjältarnas. ... Att övertyga människor innebär alltid att föreskriva en bestämd roll eller identitet för dem. Accepterar man denna roll, måste man nämligen också ikläda sig särskilda krav och förpliktelser: att se verkligheten i ett visst ljus, att utföra vissa handlingar. (Johannesson 2008:27)

Precis som Johannesson illustrerar, använder sig Brutus här av begreppet *romare* i syfte att fastställa en gemensam identitet åt samtliga närvarande. Det är en identitet som inte bara har som syfte att föra honom själv och åhörarna närmare varandra, utan som rymmer en hel värld av implicita uppfattningar och handlingssätt. Johannesson exemplifierar detta genom att påpeka att Brutus hela tal bygger på en syllogism, där en av översatserna lyder: ”Det är alltid en plikt för goda medborgare och patrioter att döda tyranner.” (Johannesson 2008:26). Att acceptera identiteten romare i detta specifika sammanhang blir därmed detsamma som att stödja mordet på Caesar (eftersom det även förutsätts att Caesar var en tyrann).

Johannessons sätt att resonera har mycket gemensamt med den här analysen, eftersom även den kommer att undersöka på vilket sätt retorn föreskriver en bestämd roll eller identitet åt

åhörarna. Det är dock viktigt att påpeka, precis som Johannesson gör ovan, att rollen måste *accepteras* av åhörarna om det ska få någon återverkan på tanke och handling.

En annan studie som knyter an till föreskrivandet av identiteter och roller är Hahn & Morlandos (1979) pentadiska analys av Abraham Lincolns andra installationstal. Författarna undersöker där på vilket sätt Lincolns retorik gynnar hans agenda, och det sker genom att pentaden tillämpas på två olika nivåer. Den första nivån utgörs av kontexten (där Lincoln är agent, hans andra installation är scen, och så vidare). Den andra nivån utgörs av själva talet (*medel* i den första pentaden), där författarna en andra gång innebördsbestämmer vem som är agent, vad som är scen – och så vidare – i Lincolns tal (Hahn & Morlando 1979:376). Anledningen till detta är att författarna vill, som tidigare nämnt i slutet av kapitel 2, ”’get’ at the individual’s impressions of reality” (Hahn & Morlando 1979:376). Man ställer Lincolns verklighetsuppfattning i relation till den kontext i vilken han framför talet, och resonerar sedan utifrån detta på vilket sätt den främjar hans agenda.

Författarna bygger sin analys utifrån det fjärde stycket i talet, där Lincoln talar om fasorna i det amerikanska inbördeskriget. Han hävdar där att varken nord- eller sydsidans böner kunde besvaras, eftersom ”den allsmäktige har sina egna syften”. Utifrån dessa textstycken drar Hahn & Morlando följande slutsatser:

...and we have our answer: God is the AGENT. The pentad can be drawn from that one entire paragraph to which Lincoln has been leading us throughout the address. The North and South are AGENCIES in ”this terrible war” (ACT) which God (AGENT) has provided for the PURPOSE of abolishing slavery and punishing “those by whom the offense came”. The SCENE is the United States in the throes of the Civil War. (Hahn & Morlando 1979:376-377)

Författarna resonerar i slutet av analysen att Lincolns verklighetsuppfattning, så som den presenterats i ovanstående citat, tjänar ett tydligt syfte. Om agenten är Gud, och nord- och sydsidorna endast är medel (agencies), innebär det att nord- och sydsidorna inte kan hållas ansvariga för det som har hänt. Fokus flyttas från det som skulle kunna vara rivaliserande mänskliga agenter (nord och syd), till agenten Gud, vilket är helt i enlighet med Lincolns agenda eftersom det ligger i hans intresse att ena de två sidorna efter kriget (Hahn & Morlando 1979:379).

6. Teori

I tidigare kapitel har jag nämnt att vi kommer att undersöka på vilket sätt Henry V:s verklighetsuppfattning är beskaffad, och att detta kommer att ske genom att vi tillämpar en

pentadisk analys på hans tal. I detta kapitel kommer jag därför att redogöra grundligt för pentaden och betona de tillämpningar av den som är relevanta för denna analys. Teorin hämtas dels från huvudkällan, Kenneth Burkes *A grammar of motives* (1969), och dels från Hans Lindquists papper *Tjänstens grammatik och retorik – om utvecklingen av Burkes pentad till en hexad* (2003).

6.1 Burkes dramatistiska pentad

Ungefär 1940 påbörjar Burke ett större projekt i syfte att undersöka vilken ”taktik” människor använder sig av när de medvetet eller omedvetet försöker influera andras eller sitt eget tänkande och handlande (Lindquist 2003:2). Han påbörjar ett manuskript med titeln *On the imputing of motives*, men skiftar snart fokus från retorik till grammatik, och skriver i stället boken *A grammar of motives*.

Glidningen från ”retorik” till ”grammatik” innebar att Burkes fokus försköts något, från frågan om hur människors tänkande och handlande *influeras* (”inducement of action”) till frågan om hur mänskliga handlingar och händelseförlopp *innebördsbestäms* (”ways of placement”). (Lindquist 2003:2)

Lindquist menar att dessa frågor ingalunda är oberoende av varandra, utan att de tvärtom går in i varandra, och att det inte minst bevisas av retorikforskarnas frekventa användning av pentaden (Lindquist 2003:2). Vad Lindquist förefaller mena med detta, är att benämningen av saker visserligen hör till det grammatiska området, men att själva benämningen även involverar en form av retorik. Grammatiken förvandlas därmed till en ”retorisk resurs” (Lindquist 2003:9).

Oavsett om det rör sig om grammatik eller retorik, är dock Burkes syfte att undersöka motiven bakom mänskliga utsagor, och det kräver att utsagorna i fråga innebördsbestäms. I inledningen till *A grammar of motives* ställer Burke därför frågan: ”What is involved, when we say what people are doing and why they are doing it?” (Burke 1969:xv). Han finner att oavsett vilken utsaga det rör sig om, förekommer alltid följande fem delar i en oskiljaktig pentad: *akt*, *scen*, *agent*, *medel* och *syfte*. Med *akt* avses den händelse som äger rum (antingen som en gärning eller som en tanke), med *scen* de förutsättningar inom vilken akten äger rum, med *agent* den person som utför akten, med *medel* det sätt på vilket akten utförs, och med *syfte* varför akten utförs (Burke 1969:xv).

Här är det viktigt att skilja på begreppen motiv och syfte, som på grund av sin likartade karaktär har en tendens att blandas ihop. Lindquist reder ut de två begreppen på följande sätt:

Burkes term och begrepp ”motiv” ska inte förväxlas med pentadbegreppet ”syfte” (”purpose”). Motiv – som är ett mycket vidare begrepp – är för Burke lingvistiska *tolkningar* av situationer med hjälp av *vokabulärer* man tillägnat sig. Han skriver också att ”motives are rough, shorthand descriptions”, dvs termer och utsagor som på ett ”stenografiskt sätt namnger och summerar situationer och händelseförlopp”. Motiv handlar också om hur vi inför oss själva och inför andra motiverar, dvs rättfärdigar, ursäktar, legitimerar eller rationaliserar, vårt handlande. Motiv är således *motiveringar* för handlingar, (även om vi endast ”pratar tyst med oss själva”). (Lindquist 2003:3)

Viktigt är även att klargöra vad som avses med ”utsaga”, så att vi förstår begreppets innebörd och räckvidd. Nationalencyklopedin definierar begreppet som ”något som sägs, ett påstående eller hävdande i språklig form, oftast i betydelsen av ett rent beskrivande (deskriptivt) påstående” (Nationalencyklopedin: utsaga). Vad gäller dess räckvidd ger Burke termen en så vid innebörd att den omfattar filosofiska system såväl som juridiska utlåtanden, vetenskap såväl som konst, nyheter såväl som skvaller. Och det spelar ingen roll huruvida utsagorna är sanna eller falska, triviala eller djupsinniga (Burke 1969:xv). Burke tillämpar den exempelvis själv på en tänkt utsaga, där en hjälte (agent) med hjälp av en vän (med-agent) lurar skurken (mot-agent) genom att använda en fil (medel) för att lösgöra sina bojor (akt) och fly från rummet där han varit inspärrad (scen) (Burke 1969:xx). Men han tillämpar den även på nedskrivna utsagor, som Darwins *The origin of species* (Burke 1969:153) och marxistiska texter (Burke 1969:200-202). Utifrån detta förstår vi att pentaden kan tillämpas på alla former av påståenden, oavsett om de endast tänks eller är nedskrivna.

Som vi ser i Burkes exempel ovan – där hjälten flyr från ett rum där han varit inspärrad – nämns inte alla delar i pentaden explicit, men det betyder inte att de inte finns. Enligt Burke är det otänkbart att ha en utsaga där någon av pentadens aspekter inte existerar. Innan vi ens har bestämt oss för vilken akt det är som utförs, är det oundvikligt att en diskussion kring dess motiv också kommer att referera till någon sorts scen (Burke 1969:vxii). En ”ofullständig” utsaga innebär således inte att de saknade aspekterna inte existerar, utan att handlingens eller händelseförloppets innebörd i någon mån förblir obestämd (Lindquist 2003:6). Trots det kan utsagan fortfarande vara begriplig för oss, då vi har en tendens att fylla i det utsagda med vad som är ”normalt” (Lindquist 2003:7). Men det står klart att ofullständiga pentader ger upphov till större mångtydighet, eftersom vi då ges en större möjlighet att tolka de utelämnade aspekterna på vårt eget sätt.

Mångtydigheten är dock ett nödvändigt ”ont” även i de fall där pentaden är fullständig, då vi kan vara djupt oense om hur dess aspekter ska benämnas. Två personer kan ha helt olika uppfattningar om vad avsikten (syfte) var med ett visst handlande, hur personen (agenten) ska karaktäriseras, och så vidare (Lindquist 2003). Huvudsaken är därmed inte att hitta ”rätt svar”,

utan att hitta *någon form av svar* på de fem aspekterna akt, scen, agent, medel och syfte (Burke 1969:xv). Lindquist påpekar att ”grammatiken” inte är en metod för att fastställa huruvida utsagor är korrekta eller sanningsenliga, utan en metod för analys och kritik av texter, med vars hjälp vi lättare kan förstå ”vad som händer” i dem (Lindquist 2003:4-5). Han exemplifierar detta med utsagan ”Gud skapade Adam”. Det är ett metafysiskt påstående vars sanningshalt inte kan bevisas med empiriska metoder, men som ändå kan analyseras med hjälp av ”grammatiken” som ”Gud (agent) skapade (akt) Adam (agent) (Lindquist 2003:5). I ett sådant exempel kan vi vara oense kring hur Gud, skapandeakten och Adam är beskaffade – eller om vi ens ska beteckna dem som ”Gud”, ”skapandeakten” och ”Adam”. Men denna mångtydighet ses inte av Burke som något ont, utan snarare som en resurs. Meningen med analysen är inte att försöka undanröja mångtydigheten i någon sorts logisk-positivistisk anda, utan snarare att blotta de ställen där den uppstår:

A perfectionist might seek to evolve terms free of ambiguity and inconsistency (as with the terministic ideals of symbolic logic and logical positivism). ... We take it for granted that, insofar as men cannot themselves create the universe, there must remain something enigmatic about the problem... Accordingly, what we want is *not terms that avoid ambiguity*, but *terms that clearly reveal the strategic spots at which ambiguities necessarily arise*. (Burke 1969:xviii)

Meningen med pentaden är alltså att i första hand innebördsbestämma dess aspekter, men samtidigt vara medveten om att dessa aspekter utgörs av ”strategiska punkter” som även skulle kunna benämnas på andra sätt. Redogörelsen för hur sådana alternativa benämningar kan påverka en utsaga kommer att föras under nästa punkt, som berör reduktioner och transformationer.

6.2 Reduktioner och transformationer

Burke nämner i *A grammar of motives* att verket i hög grad kommer att beröra ämnet *transformationer*, och att dessa transformationer äger rum i områden där mångtydighet existerar (Burke 1969:xix). Eftersom vi tidigare har berört på vilket sätt pentadens aspekter fungerar som ”strategiska punkter”, förstår vi att det är där dessa transformationer kommer att äga rum. Burke exemplifierar detta genom att ta upp termen agent som exempel. På den strategiska punkten ”agent” skulle vi exempelvis kunna nämna begrepp som ”idéer”, ”viljan”, ”illvilja”, ”intuition” eller ”kreativiteten” (Burke 1960:xx). Men vi kan lika gärna nämna en person (exempelvis Lincoln i den tidigare nämnda studien av hans andra installationstal) eller flera personer (som i hjälteexemplet där hjälten hade en med-agent). Därmed förstår vi att en

agent varken måste utgöras av en enda person, eller för den delen en hel person, eftersom vi lika gärna kan hävda att det var "Lincolns vilja" som utgjorde agenten i den första pentad som Hahn & Morlando tillämpade på talet. Men denna mångtydighet kan även fungera omvänt. Ibland har vi ett begrepp som redan är färdigt, där mångtydigheten i stället gäller utifrån vilken aspekt begreppet ska innebördsbestämmas. Burke exemplifierar detta med begreppet "krig". Krig kan betraktas som ett *medel* i den bemärkelsen att det är ett medel som används för att uppnå ett syfte. Men krig kan lika gärna ses som en *kollektiv akt*, som i sin tur kan delas in i flera, mindre akter. Krig kan också vara ett *syfte* i sådana fall där krig anses vara något eftersträvansvärt för sakens skull ("a cult of war"). För den man som rekryteras till kriget är kriget en *scen*, och i mytologier är kriget en *agent* (eller snarare en super-agent eftersom den utgörs av en krigsgud) (Burke 1969:xx).

Som vi kan se här, utgörs inte själva begreppet "krig" av en pentad, men det kan *rotas* i olika aspekter av pentaden, vilket får som effekt att vi tänker utifrån olikartade förutsättningar. Lindquist menar att pentadens aspekter bör kallas just *aspekter*, eftersom de erbjuder oss möjligheten att diskutera en händelse, en företeelse eller ett begrepp utifrån ett visst perspektiv (Lindquist 2003:7). Och det är här begreppen reduktion och transformation återigen kommer in i bilden. Om vi exempelvis betraktar "krig" som ett agent-begrepp (som i Burkes exempel där kriget jämförs med en krigsgud), säger vi att begreppet "krig" har *reducerats till agenten*, eller att det är *rotat i agenten*. Om vi i stället prövar ett annat perspektiv och betraktar "krig" som scen, säger vi att vi har transformerat det tidigare begreppet till ett scen-begrepp.

Enligt Burke är de terminologier som forskare, filosofer och författare använder så gott som alltid rotade i någon eller några av aspekterna i pentaden. När han själv undervisade i filosofi upptäckte han exempelvis att han kunde kategorisera de filosofiska skolorna utifrån dess aspekter (Lindquist 2003:8), och det är även något han gör i *A grammar of motives*, där exempelvis Darwins läror huvudsakligen kategoriseras utifrån aspekten scen (Burke 1969:152-158).

För att illustrera vilken återverkan reduktioner och transformationer får på tanke och handling, kommer vi att återgå till Burkes tänkta utsaga där en hjälte flyr från ett fängelse. Om vi ska fastställa en kausalitet i denna utsaga, finns flera möjligheter öppna för oss. Vi kan exempelvis hitta motivet i agenten, och säga att flykten ägde rum på grund av något personlighetsdrag hos hjälten, exempelvis hans "kärlek till friheten". Eller så kan vi hitta motivet i scenen, och hävda att inget framkallar ett begär efter flykt så mycket som när en människa blir inlåst (Burke 1969:xx). Beroende på vilken aspekt av pentaden vi väljer att

betona, ger vi uttryck för två olika sätt att tänka och handla. Det första verkar antyda att det är personen som spelar den större rollen, medan det andra verkar antyda att det är miljön.

Ett annat exempel ges av Lindquist, som nämner en amerikansk studie av sociologen Joseph Gusfield där sambandet mellan alkohol och bilolyckor undersöks. Pentaden visar där att det finns två typer av problembeskrivningar, vilket även framkallar två typer av lösningar. Den första problembeskrivningen betonar ”rattfyllot” (agenten), den andra ”rattfylleriet” (akten, medlet och scenen). I det första fallet läggs alltså skulden på den enskilda personen, i det andra fallet på bilen, vägen och händelsen (Lindquist 2003:8-9). Därmed ser vi att reduktioner och transformationer begränsar och möjliggör vissa specifika sätt att tänka och handla (under förutsättning att de inte ifrågasätts).

6.4 Förhållanden mellan pentadens aspekter

Vi har tidigare tittat på hur utsagor kan reduceras och transformeras genom olika betoningar av pentadens aspekter. Men aspekterna har även en relation sinsemellan som är av betydelse när olika utsagor ska innebördsbestämmas (Lindquist 2003:10). Burke kallar dessa relationer för ”ratios” och talar exempelvis om en ”scene-act ratio” (Burke 1969:3). Detta kan översättas med exempelvis ”scen-akt-förhållande”, ”scen-akt-rationalisering” eller ”scen-akt-motivering”, där handlingens innebörd bestäms av relationen mellan scen och akt (Lindquist 2003:10). Burke exemplifierar förhållandena mellan pentadens aspekter genom att tala om motiven bakom demokrati. Han nämner att människor i USA och Storbritannien ofta betraktar sig själva som ett ”demokratiskt folk”, och att demokratiska akter kan härledas utifrån detta. Detta agent-akt-förhållande implicerar att folket skulle förbli demokratiskt även om det tvingades uthärda en situation där de demokratiska rättigheterna är begränsade. Ett annat synsätt skulle kunna betona ett scen-akt-förhållande, som menar att vissa ”demokratiska förutsättningar” framkallar demokratiska handlingar. Utifrån det resonemanget kommer ett ”demokratiskt folk” inte längre att förbli demokratiskt om de demokratiska rättigheterna begränsas (Burke 1969:18).

Ett annat exempel som Burke tar upp, och som kanske ännu tydligare visar oss det retoriska i valet av ändamålsenliga förhållanden mellan pentadens aspekter, gäller på vilket sätt man kan beskriva Sovjetunionens motstånd mot Nazityskland. Å ena sidan skulle motståndet kunna beskrivas ”sceniskt” genom att tala om landets politiska och ekonomiska struktur, alltså ett scen-akt-förhållande. Burke påpekar att en sådan förklaring skulle innebära att man måste erkänna den roll som socialismen spelade för motståndet. Å andra sidan kan

motståndet beskrivas utifrån ett agent-akt-förhållande, vilket en amerikansk tidning gjorde genom att hävda att Hitler hade förbisett en kraft som är betydligt äldre än kommunismen: ”den ryske bondens hängivenhet till Moder Ryssland”. Här utgår motivet i stället från agenten, och det innebär att man inte behöver hävda att det funnits några socialistiska motiv bakom motståndet (Burke 1969:17). Om dessa två olika utsagor ställs i relation till den kontext i vilken den andra utsagan framfördes (efterkrigstidens USA), kan vi se hur agent-akt-förhållandet framstår som betydligt mer ändamålsenligt än scen-akt-förhållandet.

7. Metod

Analysarbetet kommer att utföras i följande tre steg:

1. En första pentad tillämpas på den kontext i vilken Henry V håller sitt tal.
2. En andra pentad tillämpas på själva talet, där även förhållandena mellan pentadens aspekter undersöks. Det sistnämnda inbegriper även undersökningar av reduktionistiska drag och eventuella transformationer.
3. Slutsatser dras utifrån en jämförelse av fynden i steg (1) och (2).

Anledningen att vi tillämpar pentaden på två olika nivåer, är att vi utgår från syftet att reda ut varför Henry V:s retorik ser ut som den gör, och då blir det nödvändigt att även ta hänsyn till den kontext i vilken talet framförs. Metodologin liknar i stort den som Hahn & Morlando (1979) använder sig av i studien av Lincolns andra installationstal, med skillnaden att vi här även undersöker förhållandena mellan pentadens aspekter.

I steg (1) kommer vi att hålla oss till texten. Det innebär att vi låter talet och pjäsen guida oss när pentadens delar ska fastställas. Henry V blir agent, Agincourt och hundraårskriget blir scen, och så vidare. Detta är viktigt att nämna med tanke på att en pjäs även kan tolkas utifrån sin ”verkliga” kontext. Om vi exempelvis väljer att betrakta pjäsen Henry V som en retorisk handling i den kontext där den presenteras – 1500-/1600-talets elisabetanska England, med dess speciella förutsättningar och dynamik – blir det inbjudande att betrakta pentadens delar ur ett mer symboliskt perspektiv. Då kan vi resonera kring huruvida Shakespeare i själva verket arbetade allegoriskt när han skrev pjäsen, om en enskild replik eller scen var en

blinkning åt den tidens populära rykten, och så vidare. Vi talar då om vad saker ”egentligen betyder”, eftersom vi har höjt blicken från den värld som själva pjäsen representerar. I en sådan analys kan man således fastställa att agenten inte är Henry V, utan Shakespeare, och så vidare. Och på samma sätt skulle samtliga av pentadens delar förändras om vi höjde blicken till denna nivå. Redan i kapitel 3 berörde vi problematiken kring relationen mellan fiktiva och icke-fiktiva kontexter, och jag upprepar därför att jag endast kommer att tala om den kontext som existerar *i själva pjäsen*.

I steg (2) utgår vi från talet, där en andra pentad kommer att skissas utifrån det som Henry V faktiskt säger. Även här är det möjligt att tolka saker utifrån ett symboliskt perspektiv, men vi avhåller oss från spekulationer i så hög grad som möjligt, och min ambition kommer att vara att göra det tydligt varför jag anser en innebördsbestämning vara mer korrekt än en annan. När det gäller reduktioner, transformationer och förhållanden mellan pentadens aspekter kommer jag inte att nämna alla de konfigurationer som är möjliga, eftersom det dels är omöjligt (antalet transformationer är mer eller mindre oändligt), och dels inte alltid innebär fynd som är intressanta för analysen.

I steg (3) sammanfattas och jämförs resultaten från steg (1) och (2), varefter vi återknyter till den frågeställning och det syfte som fastställts innan analysens början. Detta steg inkluderar även resonemang kring huruvida det hade varit möjligt att göra alternativa tolkningar av vissa aspekter.

8. Material

Henry V skrevs 1599 och avslutar en tetralogi av historiska dramer som föregås av Richard II, Henry IV del 1 och Henry IV del 2. Pjäsen utspelar sig under hundraårskriget, mellan åren 1414 och 1420, och har Henry V:s krig mot Frankrike som huvudfokus. Vår utvalda scen, tagen ur den fjärde akten, utspelar sig 1415, strax innan det berömda slaget vid Agincourt, där engelsmännen står inför en numerärt överlägsen fransk styrka. Henry V ger där ett tal till de församlade soldaterna; ett tal som i dag är känt som Sankt Crispiani dag-talet. Henry V inleder talet med att svara på något som en av hans generaler, Westmoreland, säger. Men detta ska inte tolkas som att Henry V och Westmoreland är ensamma på slagfältet. Akt IV scen III inleds med anvisningarna: ”Det engelska lägret. Engelskt krigsfolk; Gloucester, Bedford, Exeter, Erpingham, Salisbury och Westmoreland.” (Shakespeare 1972:83). Talet hålls med andra ord till samtliga närvarande.

Den text som ligger till grund för analysen återfinns i CWK/Gleerups utgåva av pjäsen från 1972, översatt av C. A. Hagberg och reviderad av Sven Collberg. Analysen utgår i första hand från den svenska översättningen, men vi konsulterar för säkerhets skull även den engelska originaltexten för att se om vi kan notera intressanta skillnader. Båda texter återfinns som bilagor till det här arbetet.

9. Analys

Vi kommer nu att utföra steg (1) i analysprocessen och fastställa vad det är som äger rum i akt IV, scen III; det ställe där Henry V håller sitt tal till de församlade soldaterna. Vi hämtar informationen från pjäsen själv, och inordnar den strukturerat under rubriker som motsvarar pentadens aspekter. Syftet med detta är att förstå den kontext i vilken talet presenteras, vilket är av avgörande betydelse om retoriken ska göras begriplig för oss.

Vi utgår från följande utsaga, beskriven med hjälp av pentadens terminologi:

Henry V (agent) ger ett tal (akt) på slagfältet vid Agincourt (scen) för att med retorik (medel) motivera sina soldater till strid (syfte).

9.1 Scen

Anledningen till att England och Frankrike ligger i krig med varandra har med arv att göra. När Filip IV av Frankrike avlider 1314 lämnar han inga arvingar efter sig, vilket leder till en dispyt mellan Filips närmaste släktingar och Edvard III av England, vars mor är dotter till den avlidne kung Filip. Båda sidor anser sig vara rättmätiga arvingar till tronen, och det innebär att parterna inte ser någon annan utväg än den väpnade konflikten. Denna konflikt utvecklas sedermera till hundraårskriget, och varar mellan 1337 och 1453.

Slaget vid Agincourt äger rum 1415 på franskt territorium. Henry V:s försvagade armé är på reträtten och drabbad av sjukdomar. Men när den franska armén – som är fem gånger större – hinner ikapp ser Henry V inget annat alternativ än att möta den i strid. Han vägrar nämligen att kapitulera. När Henry V maskerar sig som vanlig soldat för att lära känna sina män natten före slaget, upptäcker han dock att stridsviljan är långt ifrån hög. Soldaten Bates får ge uttryck för den stämning som råder i lägret, när det resoneras kring vad kungen kan tänkas känna i denna situation:

BATES Utvärtes må han visa så mycket mod han vill, men jag tror, så kallt det också är i natt, att han gärna skulle vilja sitta i Themsens till halsen; och där skulle jag vilja att han sutte och jag med honom, kosta vad det kosta vill, bara vi vore väl härifrån.
(Shakespeare 1972:75)

I samma scen ger även soldaten Williams uttryck för en viss skepsis mot det rättfärdiga i kriget. Han menar å ena sidan att det är varje undersåtes plikt att lyda sin konung, men att konungen har en tung räkenskap att avlägga inför Gud om saken inte är rättfärdig (Shakespeare 1972:76). Utifrån detta verkar det som att armén är i starkt behov av motivation.

9.2 Agent

Henry V har varit kung i endast två år när han står på slagfältet. Innan han besteg den engelska tronen var han känd som ”vilde prins Hal”, en ansvarslös festprisse (vars leverne skildras i de föregående pjäserna Henry IV del 1 och 2). Tidigt i pjäsen får vi dock reda på att han förändrades i samma stund som han tillträdde som Englands regent: ”CANTERBURY Hans ungdoms framfart lovade ej det. Men knappt låg utan anda faderns kropp, förrn Henrys vildhet tycktes död med den” (Shakespeare 1972:15).

Vi får även andra exempel på det engelska folkets beundran för Henry V i pjäsen, inte minst hos soldaterna. Han uppvisar det som översättaren Sven Collberg i inledningen kallar den engelska idealgestalten, den gode härskaren. Han är kristen, rättvis, barmhärtig, ”a good mixer” – det vill säga folklig – med mera (Collberg 1972:8).

9.3 Syfte

Henry V har en tydlig agenda, och det är att vinna kriget mot den franske kungen så att han kan installera sig själv i dennes ställe (av de skäl som anges under rubriken ”scen”). Men för att detta ska kunna bli möjligt måste han till att börja med slå en armé som är fem gånger större. Därtill är fransmännen mer utvilade, bättre utrustade och mer motiverade. Henry V har med andra ord oddsens emot sig på de flesta punkter. Det räcker inte att få de engelska soldaterna att strida – de måste strida med en övertygelse som till och med överträffar fransmännens, om det ska bli tal om något annat än säker undergång. Syftet med Henry V:s tal måste därför bli att inspirera soldaterna på ett extraordinärt sätt, med tanke på att det inte är någon liten sak han kräver av dem. Han ber dem att riskera sina liv – kanske rentav offra sina liv – på grunder som för tillfället framstår som grumliga (vi påminner oss här om Williams kommentar som nämns under rubriken ”scen”). Det står klart att soldaterna kommer att lyda

sin konung. Men kommer de att kämpa med den övertygelse som krävs i denna till synes hopplösa situation? Där ligger den stora utmaningen för Henry V. Här krävs inte bara ett traditionellt motivationstal, utan en kombination av motivation och *rättfärdigande av själva krigshandlingen*. Soldaterna behöver inte bara veta varför de kastar sig ut i det som framstår som en säker död – de behöver också känna att de vill göra det.

9.4 Akt

Akten utgörs av Henry V:s tal, med vilket han söker stöd för den förestående striden. Se bilaga 1 för genomläsning av texten.

9.5 Medel – Henry V:s retorik

Här börjar steg (2) i analysprocessen eftersom kontext nu är fastställd. Precis som Hahn & Morlando (1979) gjorde i sin studie, kommer vi nu att fördjupa oss i *medel* i den första pentaden, i syfte att skissa en andra pentad som representerar det författarna kallar ”the individual’s impressions of reality” (Hahn & Morlando 1979:376), det vill säga Henry V:s verklighetsuppfattning. Vi undersöker på vilket sätt Henry V innebördsbestämmer akt, scen, agent, medel och syfte i sin retorik, och undersöker vidare hur förhållandena ser ut mellan pentadens aspekter. Som tidigare nämnt i metodbeskrivningen på sidan 15 kommer även reduktionistiska drag att undersökas (och i vissa fall transformeras).

9.5.1 Agent

Vid en första anblick kan det upplevas som nära till hands att placera Henry V och hans soldater som agenter i talet. Henry V nämner trots allt att det är fritt fram för soldaterna att lämna slagfältet om de inte vill strida vid hans sida:

låt hellre ropa ut kring hela hären,
att den, som ej har lust att fäkta nu,
får gå sin väg; han skall få pass på stunden
och kronor i sin pung till resepengar;
(Shakespeare 1972:84)

Dessa ord verkar antyda att det står i varje persons makt att påverka skeendet: antingen stannar man och strider, eller så lämnar man slagfältet. Vidare ägnas en stor del av talet – den andra halva som inleds med ”I dag är det Sankt Crispiani dag.” – åt att redogöra för de

fördelar som den kvarvarande, stridande soldaten kommer att vinna, samt de nackdelar som den flyende, icke-stridande soldaten kommer att drabbas av. Varför skulle Henry V ägna sådan energi åt dessa fördelar och nackdelar om det inte stod i soldaternas makt att påverka skeendet? Det skulle kunna finnas en förklaring, och det är att även om han själv var den ende agenten i utsagan, skulle det fortfarande ligga i hans intresse att motivera dem, och där någon försöker motivera någon finns alltid löftet om fördelar. Men samtidigt säger Henry V explicit att soldaterna får lämna slagfältet om de vill, och det finns inga tecken i talet som tyder på att han inte talar sanning. Alltså verkar det inte enbart som att orden yttras i syfte att motivera soldaterna, utan också för att övertyga soldaterna om att de bör stanna. Utifrån dessa resonemang, verkar allt peka mot att det är korrekt att placera både Henry V och soldaterna under rubriken ”agent”.

Men det finns två textrader i talet som tvingar mig att överge den säkerhet med vilken jag tror mig kunna påstå att Henry V och soldaterna är agenter. De lyder på följande sätt, och återfinns precis i början av talet: ”ju färre män, dess större lott av ära. Guds vilja ske!” (Shakespeare 1972:84). Precis som i Hahn & Morlandos (1979) studie av Lincolns andra installationstal, verkar retorn här antyda att skeendet inte påverkas av honom själv eller av soldaterna, utan av ”Guds vilja” – vilket innebär att Gud måste vara agenten. Uttrycket ”vid Gud” nämns ytterligare två gånger i talet, vilket inte nödvändigtvis behöver betyda ytterligare bevis för att Gud är agenten (speciellt inte eftersom ett av dessa ”vid Gud” har översatts från engelskans ”by Jove” – alltså ”vid Jupiter”) (Shakespeare 1976:464). Men det finns några textrader utanför talet som antyder att Gud har en avgörande betydelse, när Henry V efter slaget får nyheten att endast ett fåtal engelsmän har stupat: ”O Gud, din arm var här! Ej oss, men blott din arm tillskriver vi allt vad som skett ... –Gud, dig ensam tillhör äran!” (Shakespeare 1972:102).

Utifrån detta ligger det nära till hands att konstatera att Gud är agenten i Henry V:s utsaga. Men jag ska inte vara alltför snabb med att dra mina slutsatser. Om Gud verkligen är agent, och skeendet endast är ett uttryck för Hans vilja – varför är det då nödvändigt att överhuvudtaget hålla det här talet? Om det är Gud som påverkar skeendet på jorden, finns det egentligen ingen anledning att motivera soldaterna, eftersom det inte är deras eventuella kämpaglöd som avgör striden, utan Guds vilja. Jag skulle givetvis kunna hävda att *Gud vill* att Henry V ska hålla ett motivationstal, och hävda att hela utsagan företräder en fatalistisk världsåskådning. Men sådana resonemang skulle i hög grad gränsa till rena spekulationer. Nej, det verkar snarare som att Henry V har uppfattningen att Gud visserligen påverkar skeendet i världen, men att denna påverkan inte är total. Skeendet påverkas av Gud *och*

människan. Annars skulle det som sagt inte finnas någon anledning för Henry V att övertyga soldaterna om att stanna, och det skulle heller inte finnas någon anledning för honom att motivera dem. Därmed verkar det som att agenterna i Henry V:s pentad är både soldaterna, Gud och han själv. Eller kanske rättare sagt: Gud och människan. Det verkar som att Henry V innebördsbestämmer agenten på ett mångtydigt sätt, där det inte går att avgöra exakt i vilken mån han anser att Gud eller människan styr skeendet. Men ett rimligt antagande utifrån Henry V:s egna ord, är att Gud har det större inflytandet av de två. Det bevisas inte minst av hans replik ”Ej oss, men blott din arm tillskriver vi allt vad som skett”. Att Gud har det största inflytandet betyder dock inte per automatik att Gud måste vara agenten i Henry V:s utsaga. Han verkar å ena sidan säga att det är Gud som avgör slagets utkomst, men å andra sidan förefaller inte retoriken i sig kretsa kring Gud, utan snarare kring det val människan kan göra i detta kritiska ögonblick. Det är ett kritiskt ögonblick som förvisso är skapat av Gud, men där människan har full kontroll över sitt handlande. Utifrån detta verkar det ligga närmare till hands att placera soldaterna som agenter i den pentad som skissas fram. Retoriken verkar ju antyda att det är just soldaterna som bör utföra en viss akt, inom en viss scen, med ett visst medel, i ett visst syfte. Givetvis skulle samtliga dessa aspekter även kunna innebördsbestämmas utifrån utgångspunkten att Gud är agent, vilket inte nödvändigtvis skulle vara mer ”rätt” eller ”fel” än det val jag gör i stället. Men om jag ska utgå från texten – vilket jag också föresatt mig att göra – verkar den i högre grad peka i riktning mot att det är soldaterna som står i fokus i denna utsaga.

9.5.2 Scen

Ingenting i talet verkar antyda att Henry V betraktar scenen som någonting annat än det slagfält han och soldaterna befinner sig på. Precis som i den första pentaden, går det att fördjupa och problematisera denna scen så att den även omfattar Henry V:s kampanj i Frankrike, hundraårskriget, och så vidare. Det som skiljer scenerna åt i de två pentaderna är dock att denna scen är av en annan kvalitet än den första, och det har att göra med de resonemang jag fört ovan under rubriken ”agent”. Henry V säger explicit att Gud råder över det större skeendet, och det innebär att scenen i denna pentad i hög grad påverkas av Gud, medan scenen i den första pentaden framför allt påverkas av mänskliga agenter handlingar (vi påminner oss här om hundraårskrigets upphovsmän). Kanske visar det sig att denna skillnad inte kommer att vara avgörande för mina fortsatta resonemang, men för säkerhets skull kan det vara bra att påpeka den. Vidare kan vi påminna oss om att denna scen i den

andra pentaden inte verkar detaljstyras av Gud, utan att den endast utgör en förutsättning som människan kan agera fritt inom.

9.5.3 Akt

Jag utgår från grundtanken att Henry V sätter soldaterna som agenter till skeendet inom en större förutsättning skapad av Gud. Men vilken akt är det dessa agenter utför – eller inte utför? Här verkar jag inte behöva göra några större utredningar, då både texten och kontexten verkar peka i en självklar riktning. I den första pentaden konstaterade jag att Henry V:s syfte var att motivera sina soldater till *strid*, och vi hittar flera referenser till stridsakten även i hans egen utsaga:

låt hellre ropa ut kring hela hären,
att den, som ej har lust att fäkta nu
får gå sin väg; han skall få pass på stunden
(Shakespeare 1972:84)

Allt verkar peka i riktning mot det Henry V kallar för ”att fäkta”. Fäktandet är den akt som soldaterna måste utföra. Andra ord som Henry V använder är ”att dö med oss” och ”att spilla sitt blod”, varav båda exemplen verkar antyda förekomsten av en stridsakt som ger upphov till dem. Som jag påpekat tidigare innebär dock Henry V:s utsaga ett val. Han erbjuder ”pass på stunden” till den som väljer att ge sig av, och den andra halvan av talet fokuserar på nackdelarna med att välja detta respass. Valet står alltså mellan två motsatser: ”att strida” och ”att inte strida”. I och med att det finns två akter – två val – som soldaten kan göra i utsagan, innebär det att jag även skulle kunna namnge akt-aspekten på två olika sätt: ”att strida” eller ”att inte strida”. Vilket är det rätta? Svaret blir återigen att ingen av pentaderna nödvändigtvis blir mer sann än den andra. Skillnaden blir endast att den ena fokuserar på akten, medan den andra fokuserar på icke-akten. Syftet med akten blir att uppnå de fördelar Henry V påvisar, medan syftet med icke-akten blir att undvika de risker som utförandet av den första akten medför. För att inte låta slumpen avgöra är det återigen bäst att vända sig till texten, och se på vilket sätt Henry V:s utsaga faktiskt ser ut. Visst innehåller talet ett implicit element av ”den (agent) som inte stannar kvar och strider (akt) undviker riskerna med att strida (syfte)”, men om jag tar hänsyn till Henry V:s agenda förstår jag genast att en sådan utsaga aldrig kan sägas representera honom. Hans agenda är trots allt att motivera soldaterna till strid, och jag ser även att själva talet i högre grad fokuserar på det positiva med att strida än det positiva med att inte strida. Därför väljer jag som akt ”att strida”, och fokuserar vidare på det medel med vilket akten utförs, och det syfte som säljer fördelarna med att utföra denna akt.

9.5.4 Medel

Nu när jag har talat om stridsakten, och Henry V explicit har talat om ”att fäkta”, har jag redan implicerat det medel med vilket akten kommer att utföras. Det självklara svaret är att svärdet är det medel med vilket man fäktar, men eftersom jag vet att slag av denna typ inte utkämpas med svärd som enda medel, verkar det bättre att i stället ange ”vapen” som medel.

Men aspekten är även öppen för andra tolkningar. Det skulle exempelvis vara fullt möjligt att ange ”övertygelse” som medel, i den bemärkelsen att den (agent) som stannar kvar och strider (akt) med övertygelse (medel) uppnår vissa fördelar (syfte). Anledningen till detta är att Henry V erbjuder respass till den som vill lämna slagfältet: ”vi har ej lust att dö ihop med den som fruktar för att dö i lag med oss” (Shakespeare 1972:84). Utifrån ett sådant resonemang skulle jag kunna hävda att det blotta kvarvarandet och stridandet (akten) implicerar att soldaten inte längre fruktar för att dö i lag med de andra, vilket kan översättas till att han strider (akt) med övertygelse (medel). Ett sådant resonemang skiljer sig inte nämnvärt från mitt första exempel, där stridsakten i stället implicerar någon form av fysiskt vapen. Kanske hävdar kritikern att det är svårt att döda någon med ”övertygelse”, men denna benämning betyder inte att soldaten är i avsaknad av ett fysiskt vapen, utan snarare att vapnets betydelse nedgraderas till förmån för den inställning soldaten har till stridsakten. Här uppstår givetvis ett problem: jag tvingas välja mellan två alternativ, där båda endast impliceras av stridsakten och där inget framstår som mer självklart än det andra. Trots det måste ett val göras, och därför väljer jag hellre det säkra framför det osäkra. Medlet ”vapen” implicerat av stridsakten framstår som ett säkrare alternativ än det mer spekulativa medlet ”övertygelse” implicerat av stridsakten. Jag erkänner att båda skulle kunna vara korrekta benämningar inom en och samma pentad, men det är lättare att argumentera för ett val som ”vapen” eftersom det inte behöver förklaras i samma utsträckning som ”övertygelse”. Det sistnämnda har även nackdelen att det av vissa kan ifrågasättas som medel överhuvudtaget. Valet faller alltså på ”vapen”.

9.5.5 Syfte

Jag har konstaterat att Gud skapar förutsättningarna i Henry V:s utsaga, men att det står fritt fram för människan att handla så som hon vill inom dessa förutsättningar. Utifrån det konstaterade jag att det måste vara soldaterna som är agenter, då talet kretsar kring deras handlingsval inom en av Gud skapad förutsättning, och inte kring huruvida Gud kommer att utföra akten att låta dem vinna eller förlora. Soldaternas handlingsval gäller huruvida akten

”att strida” ska utföras eller inte, och då blir den naturliga frågan: vilket syfte har denna akt? Återigen behöver vi konsultera texten för att besvara den frågan.

Jag har redan tidigare påpekat att den andra halvan av talet påvisar fördelarna med att stanna och strida, och nackdelarna med att lämna slagfältet. Om jag granskar dessa fördelar närmare, märker jag att de handlar om att bli ihågkommen och respekterad av omgivningen:

Den som i dag med livet kommer undan,
skall stå på tå, när denna dagen nämnes
och räta på sig vid namnet Crispian. ...
För sonen skall då gubben allt berätta
och Crispiani dag ej gå förbi,
från denna dag och intill världens ända
utan att därvid man skall minnas oss
(Shakespeare 1972: 85)

Den fördel Henry V lovar är alltså att den stridande soldaten kommer att uppnå syftet att bli ihågkommen och respekterad. Motsatsen till detta är även den explicit, då Henry V menar att den som inte befinner sig på slagfältet i dag kommer att få ”hålla munnen snällt” när någon talar om Crispiani dag (Shakespeare 1972:85). Har jag därmed etablerat vad agentens syfte måste vara? Inte riktigt än. Jag har närmat mig den rätta domänen, men jag har ännu inte hittat rätt begrepp. Hittills har jag endast fokuserat på den andra halvan av talet när jag har pratat om de fördelar och nackdelar Henry V påvisar – men hur ser den första halvan ut? När Westmoreland, en av Henry V:s generaler, uttrycker en önskan att de på slagfältet hade med sig ”blott tiotusen av de män i England som inte arbetar i dag!” (Shakespeare 1972: 84), svarar Henry V att Westmoreland gör fel i att önska sig fler engelsmän till slagfältet:

Nej, önska ej en enda man från England;
vid Gud, jag vill ej för mitt bästa hopp
dela så mycken ära med mig som
belöper sig på en enda man i hären.
(Shakespeare 1972: 84)

Här verkar jag ha lokaliserat det nyckelbegrepp som inte bara den andra halvan av talet kretsar kring, utan talet i stort. Redan i den första halvan av talet kommer vi i kontakt med begreppet ”ära” tre gånger, och all omgivande text verkar kretsa kring det. Henry V definierar sig som ”den störste syndaren på jorden” om det är en synd att vara ärelysten (Shakespeare 1972:84), och kanske är det därför föga förvånande att han ber Westmoreland ta tillbaka sin önskan. Inte nog med det: han erbjuder respass till den som inte vill stanna kvar. Sedan ägnar han den andra halvan av talet till att sälja in fördelarna med att stanna – hågkomst och respekt från omgivningen – vilket vi med ett annat ord skulle kunna kalla för just ära. Därmed verkar jag ha lokaliserat syftet i pentaden: stridsakten utförs för att soldaterna (agenter) ska kunna

vinna ära (syfte). Henry V lovar varken pengar eller fördelar i ett liv efter detta, men han garanterar att ”den som i dag med livet kommer undan, skall stå på tå när denna dagen nämnes och räta sig vid namnet Crispian” (Shakespeare 1972:85).

9.5.6 En andra pentad

Utifrån de resonemang jag fört under ovanstående rubriker, kan jag sammanfatta Henry V:s utsaga på följande vis. Detta är hans utsaga; den verklighetsuppfattning hans retorik förmedlar:

Den soldat (agent) som stannar kvar och strider (akt) med vapen (medel) på slagfältet (scen) vinner ära (syfte).

Var ligger det huvudsakliga motivet i denna utsaga? Vid en genomgång av samtliga aspekter förefaller det huvudsakligen ligga i syftet. Aspekterna förekommer som tidigare nämnt på sidan 9 i en oskiljaktig pentad, och det innebär att samtliga spelar en roll i utsagan. Men ingen aspekt verkar framträda så klart som just syftet i detta tal:

Vid Gud, jag är ej lysten efter guld,
vad rör mig vem som lever på min räkning
eller om någon sliter mina kläder.
Ej slika yttre ting bor i min håg,
Men är det synd att vara ärelysten,
är jag den störste syndaren på jorden.
(Shakespeare 1972:84)

Precis som jag resonerade under rubriken ”syfte”, verkar ära vara det begrepp som hela talet kretsar kring; det är den belöning som hela tiden betonas. Visst kan jag hävda att även agenten betonas i hög grad, men det verkar alltid vara utifrån syftets utsiktspost det sker. Ett exempel är den andra halvan av talet, där agentens framtida liv målas upp. Det fokuserar visserligen helt och hållet på agenten och dennes verklighet, men det sker så att säga fortfarande utifrån ”ärans eller icke-ärans utsiktspost”. Henry V:s utsaga verkar därmed vara rotad i syftet, även om jag givetvis erkänner att de andra aspekterna också spelar sin roll.

Vårt nästa steg blir nu att undersöka på vilket sätt aspekterna i Henry V:s pentad samverkar. Syftet är att fördjupa vår förståelse för hans utsaga, men också att undersöka om det finns något eller några förhållanden som betonas i större utsträckning än andra. Sådana reduktionistiska drag har en tendens att tjäna returns agenda, och då kan det vara intressant att utsätta dem för transformationer i syfte att visa fram detta ännu tydligare.

Som tidigare nämnt i metodbeskrivningen redovisas inte samtliga förhållanden här, utan endast de som påvisar fynd som är intressanta för analysen. Det är givet att samtliga aspekter påverkar varandra på det ena eller det andra sättet, men det är inte alltid givande att redovisa dem. Ett exempel skulle kunna vara att redovisa för förhållandet medel-akt, där jag hävdar att stridsakten är beroende av ett vapen för att kunna utföras, eller tvärtom, att vapnet lämpar sig för stridsakten. Emedan ett sådant påstående är korrekt, fördjupar det inte på något sätt vår förståelse för Henry V:s retorik. Här redovisas alltså endast fynd som är tongivande för utsagan.

9.5.7 Akt – agent

Detta förhållande är intressant på så vis att Henry V:s utsaga framställer två olika agenter beroende på vilken akt som utförs. Om akten ”att strida” utförs, lovar Henry V ett scenario där soldaten kommer att kunna ”stå på tå, när denna dagen nämnes och räta sig vid namnet Crispian” (Shakespeare 1972: 85). Om soldaten däremot väljer att lämna slagfältet, kommer han att få erfara samma sak som de män som blivit kvar där hemma:

och herrarna i England, nu till sängs,
de skall förbanna, att de ej var här
och hålla munnen snällt, när någon talar,
som stred med oss på Crispiani dag.
(Shakespeare 1972:85)

Kanske blir bestraffningen ännu värre när vi konsulterar den engelska originaltexten, där det inte heter ”hålla munnen snällt”, utan ”hold their manhoods cheap” (Shakespeare 1976:464). Akten att lämna slagfältet resulterar alltså i en agent som är omanlig, vilket implicerar att den kvarvarande och stridande soldaten är en manlig agent. Henry V:s utsaga presenterar därmed inte enbart ett vägskäl gällande två olika sorters akter, utan också ett vägskäl gällande två olika sorters liv. Kanske är det därför Henry V så självsäkert ropar ut att den som vill lämna slagfältet ska få pass på stunden. Detta respass har nämligen ett pris, och det är ett pris som ingen man förmodligen vill betala om han kan undvika det. Priset är kanske så högt att soldaten knappt kan avgöra vad som är värst: att riskera livet, eller att behöva erfara en skamlig, omanlig och medioker tillvaro varje gång han blir påmind om slaget.

Akt-agent-förhållandets verkningar blir som mest uppenbara när jag experimenterar med att transformera det till något annat. Om jag exempelvis skulle anta att det inte är akten som ger upphov till det manliga livet, utan snarare scenen, skulle jag kunna hävda att ”vissa förutsättningar ger upphov till manlighet”. Det är ett scen-agent-förhållande som i och för sig

även implicerar förekomsten av utförda akter, men i stället för att betona själva akten betonar vi i stället de förutsättningar inom vilka dessa akter utförs. På så sätt skulle man exempelvis kunna hävda att den som befinner sig i svåra situationer är manlig, medan den som befinner sig i trygga situationer är omanlig. Produkten av ett sådant scen-agent-förhållande skulle bli att Henry V förvisso skulle kunna hävda att slagfältet gör soldaterna till män (krig är trots allt hårda förhållanden), men han skulle inte kunna hävda att denna manlighet kvarstår om förhållandena förändras (om det plötsligt blir fred). Ett sådant förhållande är därmed mindre ändamålsenligt än ett akt-agent-förhållande som menar att en specifik akt ger upphov till manlighet för all framtid – vilket är vad Henry V hävdar när han säger att fördelarna kommer att kunna avnjutas ”från denna dag och intill världens ända” (Shakespeare 1972:85).

9.5.8 Scen – syfte

När utsagan granskas utifrån detta förhållande, verkar det som att syftet ära är helt beroende av det sätt på vilket scenen är beskaffad. Det är just den sceniska förutsättningen att Henry V möter en armé som är fem gånger större som ger honom rätt att hävda att slaget är ett tillfälle där ära kan vinnas. Detta är han givetvis högst medveten om, eftersom han trots allt yttrar att han inte vill ”dela så mycket ära med mig som belöper sig på en man till i hären” (Shakespeare 1972:84). Äran verkar stå i direkt proportion till antalet engelsmän, där fler engelsmän innebär mindre ära åt varje enskild engelsman, och detta verkar kunna översättas till förhållandet *ju sämre odds, desto större tillfälle till ära*. Visst hade Henry V kunnat hävda att det är ärorikt att strida även om han inte varit så numerärt underlägsen, men då är frågan om det hade varit bra retorik. Begreppet ära verkar just förutsätta att en person höjs upp, och ett sådant upphöjande blir mindre och mindre motiverat desto lättare den utförda akten ter sig i andra människors ögon. Att slåss mot en numerärt underlägsen styrka betraktas därför per automatik som mindre ärorikt än att delta i en strid där man har oddsen emot sig. Kanske kan vi hävda att det är en kollektiv uppfattning som merparten av mänskligheten har.

9.5.9 Akt – syfte

Detta förhållande har mycket gemensamt med tidigare nämnda förhållande scen-syfte, eftersom ett centralt tema i Henry V:s retorik verkar vara hävdandet att akten, precis som scenen i ovanstående exempel, ger upphov till syftet. Genom att stanna kvar och strida (akt) vinner man ära (syfte). Om man däremot gör tvärtom och lämnar slagfältet, går man miste om

denna belöning. Förhållandet är intressant på det sättet att det verkar förklara syftet ”ära” som ett begrepp rotat i akten, eftersom det enligt utsagan är akten ”att strida” som är avgörande för huruvida en person vinner ära eller inte. Det illustreras kanske tydligast i dessa rader, där Henry V refererar till belöningen i metaforisk bemärkelse:

vi få, vi lyckligt få, vi bröder alla;
ty den som i dag spiller sitt blod med mig,
skall bli min bror; hur ringa han än vore,
skall denna dag dock giva honom adel
(Shakespeare 1972:85)

Henry V menar givetvis inte att samtliga närvarande kommer att dubbas till riddare, utan att det finns en samhörighet mellan dem som söker äran, eftersom den enligt hans förhållningssätt inte gör någon skillnad på folk och folk. Äran uppkommer som ett resultat av att soldaten ”spiller sitt blod”, och därför kan han, ”hur ringa han än vore”, i metaforisk bemärkelse ”adlas” av sin kung och ”broder”.

Ett alternativ till ett sådant akt-syfte-förhållande hade kunnat vara ett agent-syfte-förhållande, som i stället betonar agentens vikt för att syftet ära ska kunna uppnås. Om jag skulle applicera detta på kontexten, skulle det exempelvis kunna ta sig uttryck i uppfattningen att det endast är adelsmän som är kapabla att vinna ära. Bönderna skulle betraktas som icke-relevanta när det kommer till konceptet ära (som i detta fall skulle ha reducerats till ett agent-begrepp). En sådan uppfattning var ingalunda ovanlig under medeltiden. Men jag förstår givetvis att den inte skulle tjäna Henry V:s agenda att motivera *hela* sin armé. Därför är det kanske betydligt bättre att hävda att det är det är genom själva stridsakten äran kan vinnas, och att denna akt kan utföras av vem som helst. Därmed noterar jag att Henry V i detta fall undviker ett ofördelaktigt agent-syfte-förhållande och i stället betonar ett ändamålsenligt akt-syfte-förhållande.

9.5.10 Resultat

I kapitel 3 utgick jag från två frågeställningar. Den första gällde den kontext som Henry V presenterar sitt tal i och besvarades i kapitlen 9.1–9.4. Där fick vi bland annat veta att soldaterna ifrågasätter krigets rättfärdighet och att de är i starkt behov av motivation. I kapitlen 9.5–9.5.9 avhandlades den andra frågeställningen, som rörde vilken verklighetsuppfattning det är Henry V presenterar i sitt tal. Där förefaller de viktigaste fynden vara att: a) Henry V:s pentad är rotad i syftet, och b) att begreppet ”ära” är rotat i akten. Således är de två frågeställningarna nu besvarade, men förståelsen av Henry V:s retorik blir

tydlig först när vi ställer svaren i förhållande till varandra och utför steg (3) i den metod som presenterades i kapitel 6. Resultaten av att ställa text mot kontext på detta sätt har redan implicerats i den analys som försiggått ovan, men i syfte att göra resultatet mer överskådligt redovisar jag dem även här.

Vid en första anblick framstår inte Henry V:s pentad rotad i syftet som något exceptionellt fynd. Men om det ställs i relation till den första pentaden, verkar det helt avgörande för att Henry V ska kunna presentera ett klart och attraktivt syfte för soldaterna. I den första pentaden framgick det att de sceniska förutsättningarna inte var till Henry V:s fördel. Dels är modet inte på topp (exemplifierat genom soldaten Bates kommentar), och dels är man inte helt säker på om kriget är rättfärdigt (exemplifierat genom soldaten Williams kommentar). Vidare säger oss den första pentaden att Henry V:s syfte är att *motivera soldaterna till strid* mot fransmännen. När vi påminner oss om allt detta, förstår vi varför Henry V:s utsaga är rotad i syftet. Det är helt enkelt ett klart syfte soldaterna är i behov av; dels för att bli modigare, dels för att inte ifrågasätta krigets rättfärdighet. Det vi märker här är dock att Henry V inte ger svar på tal när det gäller ifrågasättanden av själva motiven bakom kriget. Det han gör är i stället att flytta fokus till något annat: vilket fantastiskt tillfälle det här är för honom själv och soldaterna att vinna ära. Den återverkan detta får på tanken (om soldaten övertygas) är att krigets orsaker i just detta tillfälle förlorar sin relevans. Kriget rättfärdigas i stället, åtminstone i detta slag, genom att det skänker ära åt den som deltar i det. Som ett kort sidospår kanske det även kan hävdas att Henry V gör krigets orsaker ännu mer grumliga genom sina upprepade betoningar av Guds roll. ”Guds vilja ske!” utbrister han i talet, trots att vi i den första pentaden får reda på att han aktivt väljer att inte kapitulera före slaget. Två sådana ”avledningsmanövrer” från hans makt som agent skulle kunna vara ett tecken på antingen en mästerlig manipulator, eller en sann religiös fanatiker. Oavsett vilket, avleder det dock uppmärksamheten från de ifrågasättanden som Williams och hans gelikar bär på. Om detta lyckas, får det återverkningen att soldaterna inte utför den handling som skulle kunna vara en produkt av att kriget ifrågasätts: den att lämna slagfältet.

Men hur är det med soldaternas mod? Det verkar som att Henry V:s retorik gör ett försök att stävja Williams ifrågasättanden – men är den ett svar på Bates och hans gelikars rädsla? I den första pentaden framgick det att soldaterna inte bara måste förstå varför de kastar sig ut i det som framstår som en säker död – de måste även känna att de *vill* göra det. Även här går det nog att hävda att syftet ära är ett lämpligt val i sammanhanget, väl anpassat efter de sceniska förutsättningarna. Det Henry V gör i talet är ju att förminska allting annat i jämförelse med en mans jakt på ära: ”Vid Gud, jag är ej lysten efter guld, vad rör mig vem

som lever på min räkning eller om någon sliter mina kläder ... Men är det synd att vara ärelysten är jag den störste syndaren på jorden” (Shakespeare 1972:84). Talet i sig verkar antyda att varken materiella ting eller livet i sig är något dyrbart om en man inte lever ett ärorikt liv. Om soldaten accepterar denna tanke, kanske han sätter sin rädsla i ett annat perspektiv. När Henry V dessutom redogör för den mediokra tillvaro de icke-stridande engelsmännen kommer att erfara i den andra halvan av talet, kanske det ligger närmare till hands att utföra en handling som förvisso är en risk, men som åtminstone inte innebär ett liv i mediokritetens och omanlighetens tecken. Kontentan av resonemanget blir således att Henry V:s utsaga framför allt stärker modet hos rädda soldater genom att förminska trygghetens och de materiella tingens betydelse. I stället betonas det ärorika livet, vilket är detsamma som ett liv där agenten utför riskabla akter, och återverkningarna på tanke och handling blir givetvis därefter om denna utsaga accepteras. Att utföra stridsakten blir då per definition en ärorik (och manlig) handling.

Det andra stora fyndet i analysen blir en fördjupad förståelse av den aspekt som hela utsagan har reducerats till: syftet ”ära”. Vid närmare efterforskning har det visat sig att Henry V refererar till äran som ett akt-begrepp, eftersom hans utsaga verkar säga att stridsakten i sig ger upphov till syftet. Detta framgick när akt-syfte-förhållandet undersöktes närmare, och jag påpekade att det framstår som betydligt mer ändamålsenligt än en utsaga som exempelvis hade betraktat äran som ett agent-begrepp (en ära som endast kan vinnas av vissa agenter, till exempel adelsmännen). Anledningen att detta är ändamålsenligt återfinns givetvis i den första pentaden, som säger oss att de sceniska förutsättningarna är till Henry V:s nackdel. Fransmännen är fem gånger fler, bättre utrustade och mer utvilade. Genom att erbjuda det som skulle kunna kallas för en ”demokratisering av äran”, blir det möjligt för Henry V att motivera *samtliga* soldater till strid, eftersom äran i hans utsaga inte gör skillnad på folk och folk. Den återverkan detta får på tanke och handling – om det verkar övertygande – blir givetvis att även soldaterna med lägst rang anser sig kunna vinna ära, och att de handlar därefter genom att ställa sig på slagfältet och utföra den akt som syftet fordrar av dem.

För att sammanfatta de resultat som framkommit av analysen, går det alltså att hävda att a) den andra pentadens reduktion till syftet har som ambition att motverka soldaternas rädsla och ifrågasättanden, och b) att begreppet ära rotat i akten möjliggör motivation av samtliga närvarande soldater. Båda dessa strategiska val – medvetna eller omedvetna – är ett direkt resultat av de sceniska förutsättningar som den första pentaden fastställer, och de förklarar i hög grad varför Henry V:s retorik ser ut som den gör i Sankt Crispiani dag-talet. Om den övertygar, blir dess återverkan på tanke och handling nämligen en sådan att ära prioriteras

framför liv och trygghet, och denna ärelystnad fordrar att soldaten utför en handling som är själva motsatsen till dessa saker: den att kasta sig ut på slagfältet och strida i en situation som närmast framstår som hopplös.

Med detta sagt, kan det vara intressant att redogöra för några av de alternativa tolkningar som hade kunnat ge upphov till andra svar än de jag kommit fram till i den här uppsatsen. Den första av dessa rör det vägskalet jag ställdes inför tidigt i analysen av den andra pentaden när aspekten ”agent” skulle innebördsbestämmas. Här erkände jag att det skulle vara möjligt att konstruera två olika pentader utifrån två olika agenter, eftersom Henry V antyder att super-agenten Gud är den som råder över det större skeendet. Jag valde att frånga en sådan tolkning, då Henry V även antyder att människan påverkar skeendet, och då hans tal framför allt rör ett *mänskligt handlingsval*. Men hur hade den alternativa pentaden kunnat se ut?

I någon mån hade den förmodligen liknat Lincolns pentad i Hahn & Morlandos (1979) studie av hans andra installationstal, där Gud (agent) skapar krig (akt) genom att använda sig av nord- och sydsidorna (medel). Där hävdade författarna att Guds syfte i Lincolns pentad var att straffa dem som stött slaveriet. Men vad hade Guds syfte varit i en alternativ tolkning av Henry V:s pentad? Utifrån Henry V:s ord verkar det inte som att syftet i hans pentad skulle kunna vara något annat än att människan ska vinna ära, men hur stämmer det in i en utsaga där Gud är agent och inte soldaterna? Detta är en av anledningarna till varför denna tolkning blir svårare. Att exempelvis hävda att Gud skapar krig i syfte att soldaterna ska kunna vinna ära är en spekulering som det är svårt att finna stöd för i texten – och ändå antyder Henry V att just Gud är en av flera agenter. Svaret ligger kanske i att pentaden måste innebördsbestämmas på något annat sätt, men det är förmodligen möjligt att konstruera även en sådan pentad utan att för den delen behöva frånga texten.

En annan innebördsbestämning som skulle kunna tolkas annorlunda är ”begreppet ära rotat i akten”. Att akten ger upphov till syftet är ett påstående som i sig förefaller vara korrekt, men det utgör en smärre förenkling av ett förhållande som i själva verket betonar tre aspekter: scen, akt och syfte. Anledningen att det rör sig om en förenkling, är att akt-syfte-förhållandet i sig är helt beroende av den sceniska förutsättningen för att kunna vara tongivande i Henry V:s pentad. Det vill säga: stridsakten resulterar i att soldaten vinner ära, men det är endast möjligt i ett fall där den sceniska förutsättningen är sådan att den kan ge upphov till ära. Jag undersökte detta i förhållandet scen-syfte i steg (2) av analysen, och kanske hade det varit mer lämpligt att slå ihop förhållandena scen-syfte och akt-syfte till ett längre resonemang, där jag hade kunnat anlända till slutsatsen att begreppet ära i själva verket är ett scen-akt-begrepp. Det skulle nämligen kunna ses som ett resultat av en triad mellan scen-akt-syfte, eftersom

scenen och akten båda är av avgörande betydelse. Problemet med en sådan tolkning är att det krånglar till förståelsen av begreppet, så i klarhetens namn verkar det motiverat att i stället hävda att begreppet är rotat i akten, men samtidigt erkänna scenens avgörande betydelse. I vilket fall som helst framstår båda tolkningar som korrekta.

I övrigt går det att ifrågasätta de flesta av de innebördsbestämningar som gjorts i den här uppsatsen. Så länge man hittar någon form av stöd i texten går det alltid att benämna dem på andra sätt; sätt som kanske visar sig ännu mer fruktbara än mina egna. Förhoppningsvis har det dock framgått att jag även här i högsta grad har utgått från texten och de *faktiska ord* Henry V använder sig av. Ibland har jag kunnat överföra dessa ord direkt till våra pentader, och ibland har jag härlett andra ord implicit från de faktiska orden. Men förhoppningsvis har dessa härledningar aldrig varit grumliga, utan redovisats i största möjliga mån så att det blir möjligt att följa tankegångarna.

10. Diskussion

Meningen med denna uppsats har varit att förstå den retorik som Henry V presenterar i sitt tal. Som jag nämnde i bakgrundskapitlet är det lätt att ryckas med av hans lidelsefulla repliker om ära, men det är kanske inte självklart varför han väljer att betona den i så hög utsträckning vid en första anblick. Nu framgår det dock att Henry V:s betoning av ära har klara syften eftersom den dels kan motivera till strid, dels avleda uppmärksamheten från krigets eventuella orättfärdighet och hans makt som agent. Det framgår också att Henry V använder den i syfte att utjämna skillnaderna mellan hög och låg, så att det blir möjligt för alla att utföra ärorika handlingar.

Här kan det vara intressant att återknyta till de utgångspunkter jag tog i de tre inledande kapitlen. Där nämnde jag att vi kommer att utgå från en konstruktivistisk språksyn, och att Henry V:s tal kommer att betraktas som en form av iscensättande. Förhoppningsvis har det nu framgått hur denna process går till. Genom att så att säga ”iscensätta verkligheten” på ett visst sätt, försöker en retor alltid frambringa önskvärda tankar och handlingar från sina åhörare. Ett exempel är Henry V, som är ansvarig för ett krig som ifrågasätts av de egna soldaterna, men som tonar ned sin makt till förmån för Gud. Ett annat exempel är Abraham Lincoln, som vill tona ned nord- och sydsidornas ansvar för det amerikanska inbördeskriget, och därför säger att kriget var ”Guds vilja”. I båda fallen avleds tankarna från sådana områden som retorn vill att vi ska undvika, till förmån för sådana områden som är ändamålsenliga för hans agenda. Att

välja ”rätt” agent i sin utsaga blir således ett strategiskt ändamål, och Burke kallar också mycket riktigt pentadens aspekter för ”strategiska punkter”. Vi verkar kunna använda dessa för att tona ned icke-önskvärda tankar och handlingar och i stället förstärka deras önskvärda motsvarigheter. Dock måste vi alltid påminna oss om att en verklighetsuppfattning inte per automatik framkallar sådana effekter. Precis som Hellspong & Ledin säger i det citat jag presenterade i kapitel 2, är en text (eller ett tal) ytterst en förhandling om hur samhället ser ut, och det innebär att åhörarna också har en viss beslutanderätt. Utan deras samtycke och gillande har en presenterad verklighetsuppfattning ingen effekt. Oavsett om en verklighetsuppfattning accepteras eller inte, har jag dock förhoppningsvis kunnat visa något som jag hävdade redan i kapitel 1: att det finns en strategisk potential i hur vi väljer att benämna saker.

Kan vi dra några retoriska lärdomar av detta? En naturlig följd av ovanstående insikt – att språket kan användas strategiskt – innebär kanske att vi som retoriker måste vara extra vaksamma på hur vi innebördsbestämmer saker. Om språket verkligen har förmågan att i någon mån ”konstruera verkligheten”, är det onekligen en resurs väl värd att använda sig av. En sådan språkmedvetenhet bör både kunna tjäna oss för att – som jag här har visat – dra fram dolda förutsättningar i ljuset, men också omvänt för att framkalla önskvärda tankar och handlingar i retoriska situationer. Här tror jag att Burkes pentad kan hjälpa till i hög grad, då den tillåter oss att plocka isär eller konstruera utsagor på ett sätt som är medvetet i högsta grad. De så viktiga relationerna mellan pentadens aspekter tillåter oss dessutom att se konsekvenserna av språkbruket på en djupare nivå, och det är kanske där vi hittar de riktigt intressanta fynden i analysammanhang.

I den här uppsatsen har jag valt att tillämpa en pentad inom en annan pentad, och jag skulle vilja nämna något om hur jag har uppfattat den metodiken. Å ena sidan anser jag att det har varit ett motiverat och smidigt arbetssätt, då analyserna på båda nivåer har kunnat utföras med ett och samma verktyg. Å andra sidan anser jag att metodiken har medfört vissa problem, framför allt ur förståelsesynpunkt. I och med att jag talar om kontexter och verklighetsuppfattningar på olika nivåer är det möjligt att resonemangen stundvis framstår som mer krångliga än de egentligen behöver vara. Jag valde aktivt bort att fastställa kontexten med andra analysmodeller, men i efterhand upplever jag att det kanske hade kunnat skapa större klarhet i uppsatsen. Kanske hade en Bitzer-analys som erkänner Vatz kritik kunnat uppnå en sådan klarhet, men jag är inte helt säker. Om man utgår från en väldigt relativistisk utgångspunkt, vilket jag gör i det här arbetet, framstår ändå pentaden som ett bättre alternativ för ändamålet (av de skäl jag angav i kapitel 3).

Ett annat problem med metodiken har gällt det faktum att jag valde en teaterpjäs som analysmaterial, eftersom en sådan tillhör den domän varifrån Burke har lånat sina nyckelbegrepp. Om det finns en pjäs-scen såväl som en pentad-scen, en pjäs-akt såväl som en pentad-akt, blir det genast krångligt. Om jag dessutom säger att Henry V ”agerar inom en viss kontext”, grumlar det kanske i någon mån tankarna när vi vet att det också finns en teaterscen som en skådespelande Henry V agerar i. Jag gjorde det klart i kapitel 7 att jag inte kommer att beröra några kontexter utanför själva pjäsen i uppsatsen, men det går inte att förneka att saker och ting ändå krånglas till av mitt materialval. Kanske är det inte anledning nog att undvika analyser av teaterpjäser med pentaden, men det gäller att vara medveten om den problematik som uppstår om någon föresätter sig att göra samma sak.

Jag vill avslutningsvis rikta ett stort tack till Gunilla Persson som har handlett den här uppsatsen, och vars många tips har varit värdefulla för slutresultatet.

11. Källförteckning

Bitzer, L.F, 1999: The rhetorical situation. I: Contemporary Rhetorical Theory: a Reader. USA: The Guilford Press.

Burke, K, 1969: A grammar of motives. Berkeley: University of California press.

Collberg, S, 1972: Inledning. I: Shakespeare, W, 1972: Henry V. Lund: CWK Gleerup.

Hellspong, L, Ledin, P 1997: Vägar genom texten – handbok I brukstextanalys. Lund: Studentlitteratur.

Hahn, D.F, Morlando, A, 1979: A Burkean Analysis of Lincoln's Second Inaugural Address. I: Presidential Studies Quarterly Vol. 9, No. 4, Sources of Presidential Power, s. 376-379.

Johannesson, K, 2008: Retorik eller konsten att övertyga. Stockholm: Norstedts.

Nordin, S, 2003: Filosofins historia: Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till

postmodernismen. Ungern: Studentlitteratur.

Shakespeare, W, 1976: The complete works of William Shakespeare. London: Spring books.

Shakespeare, W, 1972: Henry V. Lund: CWK Gleerup.

Vatz, R. E, 1999: The Myth of the Rhetorical Situation. I: Contemporary Rhetorical Theory: a Reader. USA: The Guilford Press.

11.1 Elektroniska källor

Lindquist, H, 2003: Tjänstens grammatik och retorik – om utvecklingen av Burkes pentad till en hexad.

<http://biblioteket.ehl.lu.se/faculty/publ/00000674.pdf>

Nationalencyklopedin: utsaga.

www.ne.se/utsaga

Bilaga 1 – svensk text

Kung Henry uppträder.

WESTMORELAND Ack, om här nu vore
blott tiotusen av de män i England
som inte arbetar i dag!

KUNG HENRY   Vem önskar så?

Min frände Westmoreland? – Nej, bäste frände.

Om döden utvalt oss, är vi tillräcklig
förlust för landet; om vi unnas livet,
ju färre män, dess större lott av ära.

Guds vilja ske! – Nej, önska inte hit
en enda man, jag ber dig, Westmoreland!

Vid Gud, jag är ej lysten efter guld,
vad rör mig vem som lever på min räkning
eller om någon sliter mina kläder.

Ej slika yttre ting bor i min håg,
Men är det synd att vara ärelysten,
är jag den störste syndaren på jorden.

Nej, önska ej en enda man från England;
vid Gud, jag vill ej för mitt bästa hopp
dela så mycket ära med mig som
belöper sig på en man till i hären.

Nej, önska ej en enda hit, min frände;
låt hellre ropa ut kring hela hären,
att den, som ej har lust att fäkta nu,
får gå sin väg; han skall få pass på stunden
och kronor i sin pung till resepengar;
vi har ej lust att dö ihop med den
som fruktar för att dö i lag med oss.

I dag är det sankt Crispiani dag.

Den som i dag med livet kommer undan,
skall stå på tå, när denna dagen nämnes

och räta på sig vid namnet Crispian.
Den som till kvällen lever och blir gammal,
skall fira heldagsafton varje år
och säga: ”Det är Crispian i morgon”,
och stryka ärmen upp och visa ärren
och säga: ”Dem fick jag på Crispian”.
Glömsk är en gubbe, allting skall han glömma,
men komma väl ihåg, och det med tillägg,
de hjältebragder han har gjort den dagen,
och då skall våra namn, så välbekanta
som vardagsord, – kung Harry, Exeter,
Warwick och Talbot, Salisbury och Gloucester, –
vid fyllda bägarn leva friskt i minnet.
För sonen skall då gubben allt berätta
och Crispiani dag ej gå förbi,
från denna dag och intill världens ända,
utan att därvid man skall minnas oss,
vi få, vi lyckligt få, vi bröder alla;
ty den i dag som spiller sitt blod med mig,
skall bli min bror; hur ringa han än vore,
skall denna dag dock giva honom adel,
och herrarna i England, nu till sängs,
de skall förbanna, att de ej var här
och hålla munnen snällt, när någon talar,
som stred med oss på Crispiani dag.

Bilaga 2 – engelsk text

WEST. O that we now had here

Enter KING HENRY.

But one ten thousand of those men in England
That do not work to-day!

K. HEN. What's he that wishes so?

My cousin Westmoreland? –No, my fair cousin:

If we are mark'd to die, we are enow

To do our country loss; and if to live,

The fewer men the greater share of honour.

God's will! I pray thee, wish not one man more.

By Jove, I am not covetous for gold,

Nor care I who doth feed upon my cost;

It yearns me not if men my garments wear;

Such outward things dwell not in my desires.

But if it be a sin to covet honour,

I am the most offending soul alive.

No, faith, my coz, wish not a man from England.

God's peace! I would not lose so great an honour

As one man more methinks would share from me

For the best hope I have. O, do not wish one more!

Rather proclaim it, Westmoreland, through my host,

That he which hath no stomach to this fight,

Let him depart; his passport shall be made,

And crowns for convoy put into his purse;

We would not die in that man's company

That fears his fellowship to die with us.

This day is call'd the feast of Crispian.

He that outlives this day, and comes safe home,

Will stand a tip-toe when this day is nam'd,

And rouse him at the name of Crispian.

He that shall live this day, and see old age,

Will yearly on the vigil feast his neighbours,
And say 'To-morrow is Saint Crispian.'
Then will he strip his sleeve and show his scars,
And say 'These wounds I had on Crispian's day.'
Old men forget; yet all shall be forgot,
But he'll remember, with advantages,
What feats he did that day. Then shall our names,
Familiar in his mouth as household words-
Harry the King, Bedford and Exeter,
Warwick and Talbot, Salisbury and Gloucester-
Be in their flowing cups freshly rememb'ed.
This story shall the good man teach his son;
And Crispin Crispian shall ne'er go by,
From this day to the ending of the world,
But we in it shall be remembered-
We few, we happy few, we band of brothers;
For he to-day that sheds his blood with me
Shall be my brother; be he ne'er so vile,
This day shall gentle his condition;
And gentlemen in England now-a-bed
Shall think themselves accurs'd they were not here,
And hold their manhoods cheap whiles any speaks
That fought with us upon Saint Crispin's day.